

Amikor Nagyvárad volt a világ közepe

Ha a Föld felszínének egy pontját szeretnénk pontosan megjelölni, szélességi és hosszúsági koordinátákat használunk. Természetesen ma már világszerte egységes rendszert alkalmazunk, amelyben a viszonyítási alapot a két kitüntetett vonal, a 0° szélességi és 0° hosszúsági kör jelenti. Előbbit a természet jelölte ki: az Egyenlítő körvonalának középpontja – elméletben legalábbis, hiszen bolygónk nem tökéletes gömb alakú – egyben a Föld középpontja is.

Nem ilyen egyértelmű a helyzet a kelet–nyugati irányban sorakozó hosszúsági körökkel. Ezekből ugyanis végtelen számú egyforma tulajdonságokkal rendelkező jelölhető ki. Mégis szükség mutatkozott egy kitüntetett hosszúsági körre, amelyhez viszonyítani lehet. Mindenki tudja, hogy ez ma a greenwichi meridián, azaz délkör, de ez korántsem volt mindig egyértelmű.

Már a térképészet feltalálói, az ókori görögök is kijelöltek kitüntetett szerepű kezdő délkört: az i. e. 4. század végén Dikaiarkhosz a Rodosz városán keresztülhaladó észak–déli vonalat, az i. sz. 2. században Ptolemaiosz feltehetően a mai Kanári-szigetekenél húzódó meridiánt választotta. Utóbbit az magyarázza, hogy a tudós az akkor ismert világ legnyugatibb pontját jelölte ki, így nem kellett (a még nem is ismert) negatív számokat használnia.

A következő évszázadokban aztán kis túlzással annyi kezdő délkört határoztak meg, ahány kartográfus adta térképkészítésre a fejét; a különböző tudósok, később csillagvizsgáló intézetek általában saját helyük, esetleg az adott királyi udvar pozíciója, máskor valamilyen elmélet alapján határozták meg a 0° hosszúság pozícióját. Mivel észrevették, hogy a Föld mágneses pólusai nem esnek teljesen egybe a sarkokkal, egyes tudósok feltételezték: van olyan délkör, ahol ez a kitérés megszűnik, és úgy gondolták, ez lenne a kelet–nyugati „egyenlítő”, azaz a természet által kijelölt kezdő meridián.

Kolumbusz hajóján

Mindenesetre Mátyás király idején, amikor az Itáliában tanult és az asztronómia tudománya iránt érdeklődő Vitéz János váradi püspök 1455-ben létrehozta az ország első csillagvizsgáló intézetét Nagyváradon, még messze nem volt konszenzus a kérdésben. Vitéz a kor egyik híres csillagászát, a bécsi Georg Pauerbachot hívta meg az intézet vezetésére, de ő maga helyett végül legtehetségesebb tanítványát, a Regimontanus néven publikáló Johannes Müllert küldte el. Az obszervatórium egyebek mellett a Hold és a csillagok helyzetére vonatkozó megfigyeléseit a Tabula Variensis című munkában gyűjtötték össze, amelynek adatait mások mellett Brache és Kepler is használta később. A földrajzi hosszúság meghatározására a

váradi csillagvizsgálóban természetesen egy saját, éppenséggel a nagyváradi váron keresztülhaladó kezdő délkört jelöltek ki.

A csillagászati megfigyeléseket nemcsak a tudományban, de a navigációban is használták, különösen a nyílt tengeren hajózó kapitányok, akiknek az égitestek állásán kívül semmilyen más viszonyítási pont nem állt a rendelkezésükre. Mivel ekkoriban a Tabula Varadiensis volt az egyik legpontosabb elérhető gyűjtemény, másolatait a nagy földrajzi felfedezéseket véghezvivő felfedezők egy része is magával vitte – például Kolumbusz Amerika felé tartó hajóján is volt egy példány belőle.

Okkal mondhatjuk tehát, hogy a világtörténelem folyását is alapjaiban megváltoztató felfedezések korában (és a navigációs térképek többségén egészen a 17. század második feléig) bizonyos értelemben Nagyvárad számított a világ közepének. Az már más kérdés, hogy ez a világméretű dicsőség nem tartott sokáig; a Magyar Királyság feltérképezésekor is vegyesen használták a váradi és a Mátyás kegyeit keresve a királyi székhelyen kijelölt budai délkört viszonyítási pontnak.

A greenwichi meridián egyeduralmát egyébként csak 1884-ben fogadta el végleg a világ a Washingtonban megrendezett Nemzetközi Meridián Konferencián. A döntést hosszú alkudozás előzte meg, s a büszke franciák például csak 1911-ben tértek át a használatára.

Forrás:

http://index.hu/tudomany/tortenelem/2013/11/20/mikor_volt_nagyvarad_a_vilag_kozepe/